

Investigating the Conceptual Metaphors of the Holy Quran Verses Related to Weight and Measurement Based on Lakoff and Johnson's Approach

Ali Asvadi¹ | Fatemeh Albuai²

1. Department of Arabic language and literature, Faculty of Literature and Humanities, Kharazmi University, Tehran, Iran.

E-mail: asvadi@khu.ac.ir

2. Ph.D. Student of Arabic language and literature, Faculty of Literature and Humanities, Kharazmi University, Tehran, Iran.

E-mail: fatemeh.albuai@khu.ac.ir

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received

2024/01/11

Received in

revised form

2024/03/15

Accepted

2024/03/17

Published online

2025/09/23

Keywords:

cognitive linguistics, conceptual metaphors, Holy Quran, weight and measurement, Lakoff and Johnson.

ABSTRACT

Metaphor in the modern view, unlike the traditional perspective that regarded it as merely a linguistic ornament at the word level, is considered the central core of cognitive semantics. After the introduction of the conceptual metaphor theory by Lakoff and Johnson, metaphor gained a broader and deeper significance. They argue that in metaphor, one conceptual domain is expressed in terms of another through a process of mapping. In this framework, metaphors are categorized into structural, orientational, and ontological types. Cognitive linguistics emphasizes that metaphor operates at the conceptual level, and linguists investigate how metaphors function in the human mind through their linguistic manifestations. By analyzing patterns within metaphorical words and expressions, researchers find evidence for the existence of underlying conceptual metaphors. The present article examines conceptual metaphors in Quranic verses concerning “weight and measurement” through the approach of Lakoff and Johnson. The research aims to answer the question of what role conceptual metaphor plays in representing the words *kiel*, *mizan*, and *gistas*. Using a descriptive-analytical method, the study shows that abstract and intangible ideas in these verses are rendered more accessible to the audience through notions such as justice, order, and harmony within the divine system of creation, action, and judgment.

Cite this article: Asvadi, A.; Albuai, F (2025). Investigating the Conceptual Metaphors of the Holy Quran Verses Related to Weight and Measurement Based on Lakoff and Johnson's Approach, *Zehn*, 26 (3), 103-129. <https://doi.org/10.22034/zehn.2025.2020176.2004>

©The Author(s). **Publisher:** Research Institute for Islamic Culture and Thought
DOI: <https://doi.org/10.22034/zehn.2025.2020176.2004>

Extended Abstract

Introduction

Metaphor, traditionally viewed as a decorative linguistic device confined to rhetorical embellishment, has undergone significant reconceptualization in the field of cognitive linguistics. The emergence of cognitive semantics, particularly through the groundbreaking contributions of Lakoff and Johnson, shifted the focus of metaphor from language to thought, positioning it as a fundamental mechanism of human cognition. Conceptual metaphor theory posits that abstract domains of experience are understood and structured through mappings from more concrete domains. Thus, metaphor transcends ornamental expression and becomes a primary cognitive tool for comprehending and conveying meaning. In the context of religious texts, metaphors do not merely provide stylistic variety but facilitate deeper engagement with abstract and spiritual concepts. The Holy Quran, with its intricate network of metaphors, exemplifies this role, employing conceptual mappings to render intangible realities comprehensible to human experience. Among these, the metaphors associated with “weight” and “measurement” are particularly salient, encapsulated in the Quranic usage of the terms *mizan* (balance), *kiel* (measure), and *qistas* (just scale). These terms extend beyond their literal sense as physical instruments of weighing and measuring to embody abstract notions of justice, divine order, harmony, and moral accountability. This study investigates the conceptual metaphors underlying Quranic verses that employ these terms, with the aim of clarifying how cognitive linguistic frameworks reveal the semantic depth and theological implications of such expressions. The research addresses the central question: what role do conceptual metaphors play in the Quranic representation of *mizan*, *kiel*, and *qistas*?

Methods

This research adopts a descriptive-analytical methodology grounded in the theoretical principles of cognitive linguistics, specifically the conceptual metaphor theory of Lakoff and Johnson. The study first establishes the cognitive linguistic framework, emphasizing the tripartite classification of conceptual metaphors: structural, orientational, and ontological. Building upon this foundation, Quranic verses explicitly containing the terms *mizan*, *kiel*, and *qistas* were identified and subjected to close semantic and contextual analysis. Each verse was examined for the metaphorical mapping between the source domain (concrete experiences of weighing and measuring) and the target domain (abstract notions such as justice, order, divine law, moral responsibility, or futility of actions). Classical Quranic exegesis, particularly al-Tabataba’i’s *al-Mizan*, was consulted to ground interpretations in authoritative theological discourse. The process involved

categorizing the metaphors according to their cognitive function, identifying recurring patterns of conceptualization, and situating these within the broader cognitive-semantic framework. In this way, the study integrates linguistic theory, hermeneutical analysis, and semantic categorization to illuminate how Quranic metaphors operate both as theological tools and as cognitive devices.

Results

The analysis revealed that the Quran employs the lexemes *mizan*, *kiel*, and *qistas* to construct a sophisticated metaphorical system that bridges concrete and abstract realms. Several key findings emerged:

1. **Mizan (Balance/Scale):** The term *mizan* functions as a conceptual metaphor for justice, order, and divine accountability. In verses such as *al-A'raf* 8–9, *al-Mu'minun* 102–103, and *al-Qari'a* 6–9, *mizan* metaphorically signifies the weighing of human deeds, where the heaviness or lightness of the scale reflects the moral worth of actions. In *al-Rahman* 7–9 and *al-Shura* 17, *mizan* embodies divine law, cosmic harmony, and the principles of justice that govern both creation and human conduct. Thus, the source domain of physical balance is mapped onto domains of morality, law, and cosmology.
2. **Kiel (Measure):** The term *kiel* primarily denotes measuring by volume but extends metaphorically to signify fairness, justice in transactions, and fulfillment of obligations. Verses such as *al-Shu'ara* 181 and *al-An'am* 152 use *kiel* not only in the context of material exchange but also as a metaphor for ethical integrity and the just distribution of rights, including the protection of orphans' property. *Kiel*, therefore, illustrates how concrete practices of measurement serve as metaphors for abstract notions of equity and moral responsibility.
3. **Qistas (Just Scale):** Occurring rarely (*al-Isra* 35; *al-Shu'ara* 182), *qistas* represents the epitome of accuracy and justice in measurement. Coupled with the qualifier *al-mustaqim* (straight/upright), *qistas* functions as a metaphor for absolute fairness and divine justice, transcending ordinary standards of measurement. It symbolizes the uncompromising precision of divine accountability, reinforcing the ethical imperative of honesty and fairness in human transactions.
4. **Ontological and Structural Metaphors:** Across these terms, the Quran systematically uses ontological metaphors to reify abstract concepts such as justice, righteousness, and futility, while structural metaphors organize moral and eschatological realities in terms of measurement. For instance, in *al-Kahf* 105, the denial of a “weight”

for disbelievers' deeds metaphorically represents the worthlessness of their actions, emphasizing futility and moral bankruptcy.

Collectively, these findings illustrate that Quranic metaphors are not arbitrary but cognitively motivated, reflecting universal human experiences of weighing and measuring while adapting them to convey profound theological and ethical truths.

Conclusion

This study demonstrates that the Quran employs the conceptual metaphor of weight and measurement as a powerful cognitive and rhetorical device. By mapping familiar experiences of weighing and measuring onto abstract domains of justice, divine law, and eschatological accountability, the Quran renders complex theological realities accessible to human understanding. The metaphors of mizan, kiel, and qistas exemplify how concrete practices are extended to conceptualize intangible notions, ensuring that messages of fairness, order, and accountability resonate deeply with audiences across cultures and eras. Furthermore, the findings affirm the relevance of Lakoff and Johnson's conceptual metaphor theory for analyzing sacred texts, revealing how cognitive linguistics provides a robust framework for uncovering the semantic and theological depth of Quranic discourse. Ultimately, the Quran's metaphorical system highlights the inseparability of language, thought, and cognition, demonstrating how metaphors shape religious understanding and guide ethical conduct.

١٠٦

بررسی استعاره‌های مفهومی آیات قرآن کریم مربوط به «وزنه و سنجش» بر اساس رویکرد شناختی لیکاف و جانسون

علی اسودی^۱ | فاطمه البوعلی^۲

۱. دانشیار گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خوارزمی، کرج، ایران. asvadi@khu.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خوارزمی، کرج، ایران.

fatemeh.alebuali@khu.ac.ir

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۲/۱۰/۲۱

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۲/۱۲/۲۵

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۲/۱۲/۲۷

تاریخ انتشار:

۱۴۰۴/۰۷/۰۱

واژگان کلیدی:

زبان‌شناسی شناختی،

استعاره‌های مفهومی، قرآن

کریم، وزنه و سنجش، لیکاف

و جانسون.

استعاره در دیدگاه نوین، برخلاف دیدگاه سنتی که آن را وابسته به زبان می‌دانست و در سطح الفاظ رخ می‌داد، به‌عنوان هسته بنیادین معناشناسی شناختی مطرح شد و پس از ارائه نظریه استعاره مفهومی توسط لیکاف و جانسون، مفهومی فراتر یافت. به‌نظر آن‌ها، در استعاره، یک قلمرو مفهومی را براساس قلمرو مفهومی دیگر بیان می‌کنیم. به بیانی دیگر، میان دو قلمرو، مفهومی متفاوت از طریق نگاشت برقرار می‌کنیم. در این نظریه، استعاره به سه بخش ساختاری، جهت‌ی و هستی‌شناختی تقسیم می‌شود. بنا به دیدگاه زبان‌شناسی شناختی، استعاره در سطح مفاهیم رخ می‌دهد و زبان‌شناسان درصدد کشف نحوه عملکرد استعاره‌ها در ذهن از طریق بازنمودهای زبانی آن هستند. آن‌ها الگوهای موجود در ساختار مفهومی واژه‌ها و عبارات استعاری را به‌عنوان شاهدهی جهت وجود استعاره‌های مفهومی ذهنی مورد تحلیل قرار می‌دهند. مقاله حاضر درصدد یافتن استعاره‌های مفهومی در آیات قرآن کریم مربوط به «وزنه و سنجش» براساس رویکرد لیکاف و جانسون می‌باشد. هدف از این پژوهش، پاسخ به این پرسش است که استعاره مفهومی چه نقشی در تصویرسازی واژه «کیل»، «میزان» و «قسطاس» دارد؟ پژوهش حاضر با تکیه بر روش توصیفی-تحلیلی و رویکرد زبان‌شناسی شناختی صورت گرفته است. نتایج حاصل از تطبیق حوزه‌های مقصد بر مبدأ نشان‌دهنده این است که مفاهیم انتزاعی و نامحسوس در آیات مربوط به وزنه و سنجش، از طریق نام‌نگاشت‌هایی مانند عدالت، نظم و هماهنگی در نظام آفرینش، عمل، ادای حق ملموس تر شده است تا مخاطب قادر به درک آن‌ها باشد.

استناد: اسودی، علی؛ البوعلی، فاطمه (۱۴۰۴). بررسی استعاره‌های مفهومی آیات قرآن کریم مربوط به «وزنه و سنجش» براساس رویکرد

شناختی لیکاف و جانسون، ذهن، ۲۶ (۳)، ۱۲۹-۱۰۳. <https://doi.org/10.22034/zahn.2025.2020176.2004>

نویسنده: © نویسندگان. ناشر: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

DOI: <https://doi.org/10.22034/zahn.2025.2020176.2004>

مقدمه

زبان‌شناسی شناختی (Cognitive linguistics) یکی از گرایش‌های جدید علم زبان‌شناسی است که نخستین بار توسط زبان‌شناسان برجسته به‌نام‌های لیکاف (George Lakoff)، تالمی (Leonard Talmy) و لانگاکر (Ronald Langacker) مطرح شد که به مطالعه زبان براساس تجربه‌های افراد از جهان پیرامون می‌پردازد و هدف آن بررسی رابطه میان زبان، انسان، ذهن و تجارب فیزیکی و اجتماعی اوست. به بیانی دیگر، در زبان‌شناسی شناختی تلاش می‌شود تا مطالعه زبان براساس تجربیات ما از جهان، نحوه درک و شیوه بیان آن مفهوم‌سازی شود.

ظهور علوم شناختی و نظریات زبان‌شناسی شناختی سبب پیدایش نظریه «استعاره مفهومی» (Conceptual metaphor) شد که نخستین بار آن را جورج لیکاف و مارک جانسون در کتاب استعاره‌هایی که با آن‌ها زندگی می‌کنیم مطرح کردند. طبق این نظریه، استعاره در ابتدا ویژگی تفکر است و نه زبان، و به‌نحوه اندیشیدن انسان مربوط می‌شود. تفکر اساساً خصلت استعاری دارد و ما بسیاری از مفاهیم مربوط به یک حوزه را در قالب مفاهیم حوزه‌ای دیگر که از طریق یک رابطه به حوزه اول مرتبط می‌شوند درک می‌کنیم. به عبارت دیگر، استعاره مفهومی به معنای فهم یک ایده یا یک حوزه مفهومی براساس ایده یا حوزه مفهومی دیگر است. در نگاه نوین، برخلاف دیدگاه سنتی که استعاره در سطح الفاظ رخ می‌داد و ابزار بلاغی، زیباآفرینی و در خدمت زبان مجازی و ادبی بود، کاربردی فراتر یافته و در سطح مفاهیم رخ می‌دهد (قائمی‌نیا، ۱۳۹۶، صص ۱۹-۲۰).

اصطلاح معناشناسی شناختی را نخستین بار لیکاف مطرح و نگرشی را معرفی کرد که بسیاری از معناشناسان را مجذوب خود ساخت. بنا بر این نگرش، دانش زبانی انسان مستقل از اندیشیدن و شناخت نیست. این دیدگاه در نقطه مقابل آراء زبان‌شناسانی چون چامسکی قرار می‌گیرد که دانش ساخت‌ها و قواعد زبان را از دیگر فرایندهای ذهنی انسان، از جمله اندیشیدن، جدا می‌دانند؛ بنابراین شاید بتوان مدعی شد که هسته اصلی آنچه این دسته از معناشناسان به آن معتقدند در این عبارت نهفته است که دانش زبانی، بخشی از شناخت عام انسان است (قائمی‌نیا، ۱۳۸۶).

زبان در فرایند تولید معنی از این اطلاعات و الگوها بهره می‌برد. از همین‌رو، زبان‌شناسی شناختی عموماً از ارتباط معنای موجود در کلام با ساختار زبان بحث می‌کند؛ ارتباطی که در عملکرد زبان برای تولید معنا و مفهوم قابل بررسی است. تعبیر (یعنی برداشت ویژه از یک موقعیت خارجی)، استفاده از قالب (یعنی اطلاعاتی که برای فهم یک واژه در یک حیطه وجود دارد که در فرهنگ لغت نیست) و استعاره (استفاده از یک حیطه مفهومی برای تبیین یک حیطه مفهومی دیگر) عملکردهای زبان برای رساندن معنی هستند، که مورد توجه زبان‌شناسان شناختی است، اما ایشان

بیان می‌کنند که معنای موجود در زبان چیزی جز مفهوم‌سازی ذهنی نیست، که به‌واسطه عملکردهای زبان ظهور می‌یابد؛ یعنی ذهن با مفهوم‌سازی، از طریق پردازش اطلاعات به‌دست‌آمده از موقعیت‌های بیرونی، معنی را به‌وجود می‌آورد (قائمی‌نیا، ۱۳۹۹، صص ۴۳، ۵۳ و ۶۲). از این رو، معناشناسی بخش عمده تحقیقات این حوزه را به‌خود اختصاص داده است.

از نظر معناشناسان شناختی، انسان تجربه‌هایی را که از محیط اطراف خود کسب می‌کند، در ذهن به‌صورت مفاهیم انبار می‌کند. این مفاهیم برای برقراری ارتباط با دیگران و از همه مهم‌تر، برای تفکر مورد استفاده قرار می‌گیرد. شالوده تفکر معناشناسان شناختی این واقعیت است که دانش زبانی (یعنی دانشی که سخنگویان را قادر می‌سازد تا کلیه گفته‌های واقعی ممکن در زبان خود را تولید و درک کنند) بخشی از شناخت عام آدمی است (قائمی‌نیا، ۱۳۹۹، ص ۱۹)؛ بنابراین، ارتباط ما با محیط پیرامون و نحوه تعامل ما با آن، تجربیاتی می‌شوند که به‌شکل ساختارمند در ذهن جای می‌گیرند و به بنیان فکری ما و به‌تبع آن، به معنایی‌ای که در نهایت توسط تعابیر در عرصه زبان تجلی می‌یابند، جهت می‌دهند. بر همین اساس، آنچه که ما به‌عنوان دانش زبانی از آن برخورداریم و در تعامل با دیگران آن را به‌کار می‌بریم، از طریق شناخت ما از جهان (در طی تجربه‌های کسب شده) به‌واسطه ذهن به‌دست می‌آید؛ بنابراین تجربیات ما، از بدو تولد سنگ‌بنای دانش زبانی ماست (ناظمیان و آزمون علی‌آباد، ۱۴۰۱، ص ۱۶۷).

در دیدگاه‌های کلاسیک استعاره، اصطلاح‌ها دارای معناهای دل‌بخواهی‌اند، اما در حوزه زبان‌شناسی شناختی این امکان وجود دارد که آن‌ها را نه دل‌بخواهی، بلکه انگیخته تلقی کنیم؛ یعنی این‌که اصطلاح‌ها به‌صورت خودکار و براساس قوانینی زایا، تولید می‌شوند، اما یک یا چند الگوی موجود در نظام مفهومی انطباق دارند (لیکاف، ۱۳۹۰، ص ۱۵۱).

در قرآن، استعاره کاربرد گونه‌ای زبان فرامتنی است که امکان تعمق و غوص در لایه‌های درونی معانی و دریافت‌های متعدد را فراهم می‌کند. قرآن، شامل ظهور گسترده استعاره‌ها است که در تعریف سنتی جنبه زیبایی‌شناسی دارند، اما امروزه استعاره به‌عنوان یکی از الگوهای شناختی زبان، نقش بسزایی در تبیین و روشن‌سازی جهان حاکم بر قرآن دارد. استعاره نه تنها به فهم مفاهیم انتزاعی کمک می‌کند، بلکه کلام همراه استعاره بانفوذتر از کلام بی‌استعاره است (امینی و دیگران، ۱۳۹۴، ص ۱۰۴).

استعاره‌های قرآنی چیزی بیش از استعاره‌های زبانی‌اند. آن‌ها عالم جدیدی از اندیشه‌ها را پدید می‌آورند و جهت خاصی به تفکر دینی می‌دهند (قائمی‌نیا، ۱۳۹۶، ص ۲۹). استعاره مفهومی یکی از جلوه‌های اعجاز قرآن کریم است که قاعده اساسی سبک قرآن و ابزار برجسته در بیان محسوسات، امور ذهنی و معانی انتزاعی است، تا بتواند از این طریق، بیشترین تأثیر را بر مخاطب

۱۰۹ ذهن

بگذارد و او را به تفکر و واکاوی وادارد. بی‌تردید، زبان قرآن بدین معنا استعاری است که برای بیان حقایق مجرد از مفاهیم و واژگان حسی و مادی کمک می‌گیرد. این نکته نشان می‌دهد تفکرهایی که قرآن بیان می‌کند در بالاترین مرتبه خصلت استعاری دارند (همان، ص ۲۰).
قرآن شبکه‌ای از استعاره‌های مفهومی درهم‌تنیده است که هدف از آمدن آن‌ها در این کتاب آسمانی، نشان دادن استعاره‌های مفهومی بنیادین است (همان، ص ۱۶۵).
واژه میزان، کیل و قسطاس هر سه ابزار سنجش و اندازه‌گیری هستند و تفاوت آن‌ها در حجم آن‌هاست.

میزان عبارت‌اند از: آلت وزن؛ هر چیزی که با آن توزین شود (طباطبایی، ص ۱۳۷۸).
کیل به معنای پیمان است و فرق کیل با ترازو در این است که کیل برای سنجش حجم کالا و ترازو برای سنجش وزن آن است (همان).

قسطاس: از میزان و کیل بزرگ‌تر و در سنجش، دقیق‌تر است (همان).
این سه واژه در قرآن به معانی مختلف استعمال شده است و هدف از انجام این پژوهش، یافتن استعاره‌های مفهومی در آیاتی است که واژه «میزان، کیل و قسطاس» به معانی مختلفی به غیر از معنای اصلی خود، در آن به کار رفته تا بدین وسیله، نحوه تصویرسازی مفاهیم در قرآن را با هدف درک بهتر مخاطب از این مفاهیم و ملموس و عینی ساختن آن‌ها را نشان دهد.
این پژوهش با بررسی استعاره‌های مفهومی آیات مربوط به وزنه و سنجش، درصدد پاسخگویی به سؤالات زیر است:

۱. آیا معنای لغوی «میزان، کیل و قسطاس» در قرآن کریم با معنای اصلی آن تناسب دارد؟
۲. استعاره‌های مفهومی چه نقشی در افزایش معنا و تصویرسازی واژه میزان، کیل و قسطاس برای مخاطب ایفا می‌کنند؟

۱. پیشینه پژوهش

در زمینه نظریه شناختی استعاره‌های مفهومی قرآن، بسیاری صورت گرفته است؛ از جمله آن‌ها به کتاب استعاره‌هایی که با آن زندگی می‌کنیم نوشته جورج لیکاف و مارک جانسون (۲۰۰۳ م) و کتاب استعاره‌های مفهومی و فضاهای قرآن دکتر علیرضا قائمی‌نیا (۱۳۹۶) می‌توان اشاره کرد. همچنین مقالات متعددی در این باب نوشته شده است؛ از جمله «بررسی استعاره مفهومی در آیات دال بر تجسم اعمال» اسودی و اطهری‌نیا (۱۴۰۰)، «استعاره مفهومی آیه نور در قرآن» بهجت‌السادات حجازی (۱۳۹۵)، «استعاره مفهومی حبل در قرآن کریم» حسینی و محمص

(۱۴۰۰)، «استعاره مفهومی کفر و ایمان در قرآن» ریگی کوته و دیگران (۱۴۰۰)، «تحلیل و بررسی آیات مربوط به قیامت» عبدی چادری و هدایتی عزیزی (۱۳۹۸) و «استعاره مفهومی رحمت الهی در قرآن کریم» حسینی و قائمی نیا (۱۳۹۶). تألیفات دیگری نیز مانند مثل‌های آموزنده قرآن در تبیین پنجاه و هفت مثل قرآنی اثر آیت‌الله جعفر سبحانی (۱۳۸۲) به بررسی تشبیهات قرآنی پرداخته است. طبق بررسی صورت گرفته، تاکنون پژوهشی در باب چگونگی مفهوم‌سازی آیات دال بر وزنه و سنجش صورت نگرفته است.

۲. روش تحقیق

پژوهش حاضر پس از بررسی ویژگی‌های استعاره مفهومی براساس نظریه لیکاف و جانسون، با روش تحلیلی-توصیفی به تحلیل و بررسی استعاره‌های مفهومی در آیات مربوط وزنه و سنجش می‌پردازد و درصدد پاسخ به این پرسش است که واژه‌های «کیل» و «میزان» و «قسطاس» در قرآن کریم چه استعاره‌های مفهومی دارند؟ بر همین اساس، به بررسی استعاره‌های مفهومی واژگان مذکور با تکیه بر آیات مرتبط پرداخته می‌شود تا فهم دقیق‌تری از آن‌ها حاصل شود.

۱-۲. پیشینه استعاره در ادبیات سنتی

استعاره یک روش در فن بیان است که به معنای به‌کار بردن یک واژه، عبارت یا جمله به جای چیز دیگری براساس شباهت بین آن‌ها. استعاره اهمیت بسیاری در شعر و ادب جهان دارد؛ به طوری که شعر را کلامی مبتنی بر استعاره و اوصاف آن دانسته‌اند. نخستین بار ارسطو آن را به‌عنوان گونه‌ای از تشبیه تشریح کرد و چنین بیان می‌دارد «استعاره مقایسه دو پدیده است که یکی از آن‌ها از طریق واژه صریح به‌کار برده می‌شود و واژه دیگر به صورت تشبیه و استعاری بیان می‌شود».

به بیانی دیگر، دیدگاه بلاغی که به ارسطو برمی‌گردد، استعاره را هنر اقناع زبانی می‌داند که با جایگزینی واژه‌ها صورت می‌گیرد (قائمی نیا، ۱۳۹۶، ص ۴۷).

بسیاری بنابر گفته ارسطو، استعاره را تشبیه می‌دانند که ادات آن حذف شده است. بعضی دیگر از عالمان علوم بلاغت، بر این اساس که دلالت استعاره عقلی است، آن را از انواع مجاز به‌شمار می‌آوردند (عبدی چاری، هدایتی عزیزی، ۱۴۰۰، ص ۲).

در قرن دهم میلادی، مصادف با قرن چهارم هـ.ق، با تکامل علم بیان و ظاهرشدن آثار ارزشمندی در این زمینه، استعاره به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مسائل علم بیان مورد توجه بیشتری واقع شد.

قدیمی‌ترین تعریف از استعاره در کتاب *البيان والتبيين* جاحظ آمده است: «تسمية الشيء باسم غيره إذا قام مقامه»: استعاره نامیدن چیزی است به نامی جز نام اصلی اش، هنگامی که جای آن چیز را گرفته باشد (الجاحظ، ۱۴۱۲، ص ۶۱).

سکاکی استعاره را مجازی می‌داند که مناسبت و پیوستگی میان معنای اصلی و غی اصلی در آن از جهت مشابهت است؛ لذا استعاره نوعی مجاز لغوی بر مبنای تشبیه است که در آن یکی از دو طرف تشبیه (مشبه یا مشبه به)، ادات تشبیه و وجه شبه حذف شده است (دادبه، فرزانه، ۱۳۶۷، ص ۲۴۷).

استعاره در بلاغت، تشبیهی است که یکی از طرفین آن نیامده باشد؛ به بیانی دیگر یعنی کلمه، از مسمای اصلی خود خارج شود و به قصد مبالغه در تشبیه، لفظی دیگر به صورت عاریت در جای آن قرار داده شود (القزوینی، بی تا، ص ۲۸۵).

با گذشت زمان و گسترش حوزه بلاغت، محققان به جوانب مختلف این اصطلاح توجه کرده‌اند. زبان‌شناسان شناختی معتقدند که استعاره پدیده‌ای شناختی است و آنچه در زبان ظاهر می‌شود، تنها نمود این پدیده شناختی است. از نظر زبان‌شناسان شناختی، استعاره به هرگونه فهم و بیان تصورات انتزاعی در قالب تصورات ملموس تر اطلاق می‌شود.

تفاوت استعاره مفهومی و مجاز در این است که در استعاره مفهومی، دو مفهوم وجود دارد: یکی در حوزه مبدأ و دیگری حوزه مقصد که از هم فاصله دارند؛ زیرا یکی به حوزه شناختی و مفهومی و دیگری به حوزه شناختی و مفهومی انتزاعی تعلق دارد (افراشی، ۱۳۹۷، صص ۱۰۵ و ۱۰۴).

۲-۲. استعاره معاصر

واژه «Metaphor» به معنای «استعاره» برگرفته از واژه یونانی (Metaphor) است. Meta به معنای «فرا» و Pherein به معنای «منتقل کردن» است (هاوکس، ۱۹۷۲، ص ۱). استعاره و مجاز از مهم‌ترین پدیده‌های زبانی هستند که در چارچوب علوم شناختی، معنا و مفهوم جدیدی پیدا کرده‌اند. استعاره و مجاز در زبان‌شناسی سنتی صرفاً ابزارهایی برای زیبایی‌تعبیرهای زبانی بودند، اما در چشم‌انداز جدید این علوم، استعاره و مجاز جزء اساسی تفکر بشر و بلکه وجه و بُعد بنیادی آن هستند. تفکر بشر استعاری است، همان‌طوری که ادراک بشر وجه استعاری دارد؛ استعاره به نحوه فهم و ادراک عالم واقع برمی‌گردد (قائم‌نیا، ۱۳۹۶، ص ۱۹). استعاره و مجاز، هر دو، راه را برای رسیدن به فرایندهای مفهوم‌سازی بنیادین خود بازمی‌گذارند، اما در تحلیل آن‌ها آنچه جالب است،

فرایندهای انتخابی است که گویش‌ور برای بیان چیزی که می‌خواهد انتقال دهد، اتخاذ می‌کند. روند انتخاب ممکن است تحت تأثیر عامل زیادی خارج از حوزه کنترل آگاهانه فرد به‌طرز انکارنشده‌ای با بیان درونیات هر فرد ارتباط دارد (نیمایر، ۱۳۹۹، ص ۲۵۱).

استعاره مفهومی، هنجارگریزی نیست، بلکه کاربرد زبان خودکار و روزمره است. در نگاه سنتی، استعاره کاربرد واژه است با علاقه مشابهت، اما در نگاه شناختی، علاقه‌های دیگر هم نگاهی استعاره‌ساز را پیوند می‌زند (زهره‌وند، ۱۳۹۷، ص ۱۱۴).

«در زبان‌شناسی شناختی، استعاره روشی است که توسط آن حوزه ذهنی براساس اصطلاحات و مفاهیم حوزه دیگر به تصویر کشیده می‌شود و مفهوم‌سازی می‌شود» (لیکاف، ۱۹۹۲، ص ۱)؛ استعاره یعنی «تطابق بینا‌حوزه‌ای (قلمروهای متقاطع) در نظام مفهومی» (لیکاف، ۱۹۹۲، ص ۱). استعاره سبب می‌شود مفهومی انتزاعی را، با قیاس آن با مفهومی آشنا در زندگی روزمره بهتر درک کنیم؛ بنابراین، استعاره تنها سبکی در گفتار و نوشتار یا صنعت ادبی نیست، بلکه طبق نظر افلاطون راهی برای اندیشیدن است.

قدرت استعاره‌ها را باید در این نکته دانست که مقوله‌بندی قدیمی از واقعیت را درهم می‌شکنند و به‌جای آن، مقوله‌بندی و توصیفی جدید از واقعیت را ارائه می‌دهند. بنا به این نظریه، نقش شناختی استعاره را باید در مفهوم‌سازی تجارب بشری و واقعیت‌ها دانست (قائمی‌نیا، ۱۳۹۶، ص ۴۸). استعاره‌ها از یک واژه یا عبارت ساخته نمی‌شوند، بلکه به‌تعبیر لیکاف، استعاره از شباهت هستی‌شناختی و معرفت‌شناختی میان دو حوزه مبدأ و مقصد پیدا می‌شود؛ از این رو، استعاره به زبان بستگی ندارد، بلکه به اندیشه بشر مربوط می‌شود (همان، ص ۴۹).

به مثال زیر توجه کنید: «استدلال جنگ است».

برای توضیح این نکته که مفاهیم استعاری‌اند و به فعالیت‌های روزمره ساختار می‌دهند، نخست مثالی از لیکاف و جانسون می‌آوریم. مفهوم «استدلال» یکی از مفاهیم اساسی است که همواره آن را به‌کار می‌بریم. اکنون استعاره مفهومی زیر را در نظر بگیرید: استدلال (ادعا) جنگ است.

این استعاره در بسیاری از تعبیرهای زبانی ما انعکاس می‌یابد، یا به‌عبارت دقیق‌تر، پایه آن‌ها قرار می‌گیرد. برخی از این تعبیرها عبارت‌اند از:

استدلال‌های شما دفاع‌ناپذیرند؛

او به همه نقاط ضعیف در استدلال من حمله کرد؛

من استدلال او را نابود کردم؛

او همه استدلال‌هایم را هدف قرار داد.

ذهن

۱۱۳

همه واژگانی که در این جملات به کار رفته‌اند، مانند «دفاع‌ناپذیری»، «حمله‌کردن»، «نابودکردن» و...، واژگان مربوط به جنگ هستند. کسانی که درگیر یک جنگ می‌شوند، استراتژی خاصی دارند. اگر آن‌ها یک موضع را دفاع‌ناپذیر بدانند، آنجا را ترک می‌کنند و حمله دیگری را شروع می‌کنند. شکست و پیروزی در جنگ امری طبیعی است و در مراحل مختلف ممکن است آن‌ها پیروز بشوند یا شکست بخورند. جنگ، ادبیات و واژگان خاص خود را دارد. این مثال نشان می‌دهد چگونه یک مفهوم استعاری (استدلال جنگ است) به تجربه و عمل ما ساختار می‌دهد؛ از این رو لیکاف و جانسون بر این نکته تأکید می‌کنند که سرشت استعاره، فهم تجربه چیزی در چارچوب چیزی دیگر است (همان، ص ۵۱-۵۲).

استعاره‌های مفهومی برای اندیشیدن و تفکر به کار می‌روند. به کار بردن واژه جنگ در مورد استدلال تنها بدین معنا نیست که به جای یک واژه، واژه دیگری را به کار برده‌ایم، بلکه ما نحوه اندیشیدن درباره جنگ را در مورد نحوه اندیشیدن درباره استدلال به کار می‌بندیم (همان، ص ۵۳).

۳. چارچوب نظری پژوهش

۳-۱. زبان‌شناسی شناختی

زبان‌شناسی شناختی یکی از شاخه‌های مهم علوم شناختی و از گرایش‌های جدید در زبان‌شناسی است که بیش از دو دهه از عمر آن نمی‌گذرد، اما در همین مدت تحول شگفت‌آوری را در زمینه زبان‌شناسی و تحلیل متون به وجود آورده است.

زبان‌شناسی شناختی، رویکردی به تحلیل زبان‌های طبیعی است که زبان را ابزاری برای نظم و سامان‌بخشی، پردازش و انتقال اطلاعات می‌داند (گیرارتس و کویکنز، ۲۰۰۷، ص ۳).

۳-۲. معناشناسی شناختی (Cognitive Semantics)

معناشناسی را «دانش معنا» نامیده‌اند؛ یعنی دانشی که معنا را درون نظام زبان و با توجه به قواعد زبان به طور علمی بررسی می‌کند. این دانش صرفاً معنایی نبوده و تنها درصدد یافتن معنای واژگان نیست. دانش معناشناسی، بررسی نظام‌مند معناست و معنا را به صورت روشمند تحلیل می‌کند و تمامی عواملی که در نظام‌مندبودن معنا دخیل هستند را بررسی می‌کند (لیونز، ۱۹۸۱، ص ۱۳۶).

معناشناسی شناختی یکی از شاخه‌های زبان‌شناسی شناختی است. این رویکرد، واکنشی در مقابل دیگر رویکردهای این حوزه بود که سازمان شناختی را از نظام زبانی حذف می‌کردند.

از همین رو معناشناسی شناختی، زبان را به عنوان بخشی از ساختار شناختی می‌داند و قائل به استقلال زبان از سایر قوای شناختی نیست و به همان نسبت، دانش زبانی را نیز بخشی از شناخت عام انسانی به حساب می‌آورد (صفوی، ۱۳۸۲، ص ۶۶؛ روشن و اردبیلی، ۱۳۹۲، ص ۱۹). این رویکرد، معنای زبانی را به مثابه تجلیگاه ساختار مفهومی در نظر می‌گیرد که به معنای سازمان بازنمایی ذهنی است؛ یعنی این که زبان بازنمودی از تجربیات و مفاهیمی است که در ذهن شکل گرفته است (روشن و اردبیلی، ۱۳۹۲، ص ۲۳).

۳-۳. استعاره مفهومی

استعاره مفهومی، با استعاره در مفهوم سنتی اش متفاوت است. در تعریف سنتی از استعاره، واحدی بر حسب مشابهت با واحدی دیگر جایگزین می‌شود (شمیسا، ۱۳۸۷، ص ۱۵۳). برخلاف دیدگاه سنتی که استعاره را صرفاً ابزار بلاغی و در خدمت زبان مجازی و ادبی می‌دانست، از دهه هشتاد میلادی، استعاره پس از پیدایش زبان‌شناسی شناختی، مفهوم و معنای جدیدی به خود گرفت و از سطح زبان فراتر رفت و به عنوان موضوعی مهم در معناشناسی شناختی مطرح بوده است؛ زیرا معناشناسی به عنوان کانون زبان‌شناسی شناختی مطالعه معنای زبانی را به هدف بررسی رابطه زبان و ذهن دنبال می‌کند (افراشی، ۱۴۰۰، ص ۶۵). نظریه استعاره مفهومی را نخستین بار جورج لیکاف و مارک جانسون در کتاب خود تحت عنوان استعاره‌هایی که با آن‌ها زندگی می‌کنیم، در سال ۱۹۸۰ مطرح کردند. استعاره مفهومی، استعاره را ویژگی تفکر می‌دانست، نه زبان و بر آن بود که استعاره به نحوه اندیشیدن انسان مربوط می‌شود و بر این اساس تفکر اساساً خصلت استعاری دارد و استعاره‌های زبانی، نتیجه و حاصل همان استعاره‌های مفهومی هستند که به عنوان یک خروجی برای این فرایند ذهنی عمل می‌کنند؛ بنابراین، استعاره در اصل کاری ذهنی و فعالیتی شناختی است. مثال‌های زیر این فعالیت را روشن می‌سازند:

۱. شما را سر ساعت دو بعد از ظهر خواهم دید؛

۲. او در خطر است؛

۳. خشم او به جوش آمده است؛

۴. ما در قرن بیستم هستیم.

جمله (۱)، وقت را مانند یک انسان، یا موجود زنده دارای سر، در نظر می‌گیرد، جمله (۲)، حالت خطر را به عنوان یک ظرف تعبیر می‌کند که شخص درون آن گرفتار است، جمله (۳)، خشم را به عنوان مایعی در حال جوشیدن تعبیر می‌کند و جمله (۴)، قرن را که از تقسیم‌های زمان است،

همچون مکان تعبیر می‌کند. هر یک از این مثال‌ها، میان دو قلمرو ارتباط برقرار می‌سازند: حوزه مبدأ و حوزه مقصد. حوزه مبدأ، قلمرو معنای تحت‌اللفظی و حوزه مقصد، قلمرو معنای استعاری یا مفهوم‌سازی استعاری است. به‌عنوان نمونه، در جمله (۱)، واژه «سر» به قلمرو موجود زنده (حوزه مبدأ) تعلق دارد و به حوزه وقت (حوزه مقصد) توسعه داده شده است. لیکاف و جانسون برای نشان‌دادن ارتباط این دو قلمرو از این تعبیر استفاده می‌کنند که حوزه مقصد همان حوزه مبدأ است و استعاره، نوعی شباهت میان دو قلمرو را پدید می‌آورد.

استعاره‌ها از یک واژه یا عبارت ساخته نمی‌شوند، بلکه به تعبیر لیکاف، استعاره از شباهت هستی‌شناختی و معرفت‌شناختی میان دو حوزه مبدأ و مقصد پیدا می‌شود. از این رو، استعاره به زبان بستگی ندارد، بلکه به اندیشه بشر مربوط می‌شود (قائمی‌نیا، ۱۳۹۶، صص ۴۸ و ۴۹).

هر استعاره مفهومی دارای حوزه مبدأ، حوزه مقصد و نگاشت (انطباق) مبدأ بر مقصد است. لیکاف می‌گوید: «استعاره یعنی الگوبرداری نظام‌مند بین عناصر مفهومی یک حوزه از تجربه بشر که ملموس و عینی است - حوزه مبدأ - بر حوزه دیگری که معمولاً انتزاعی‌تر است، یعنی حوزه مقصد» (کرپیندورف، ۱۹۹۳، ۴۳).

یک حوزه مفاهیم خود را ارائه می‌دهد که به آن «حوزه مبدأ» می‌گوییم و حوزه دیگر مفاهیم ارائه‌شده را دریافت می‌کند که «حوزه مقصد» نام دارد (افراشی و دیگران، ۱۳۹۱، ص ۶). به عبارت دیگر، «حوزه مبدأ حوزه‌ای مفهومی است که به کمک آن حوزه مفهومی مقصد را درک می‌کنیم» و «حوزه مقصد حوزه‌ای مفهومی است که سعی داریم معنی آن را بفهمیم (کووچش، ۲۰۰۲، ص ۲۵۲).

مهم‌ترین و اساسی‌ترین موضوع در نظریه استعاره مفهومی، «نگاشت» است. این اصطلاح از ریاضیات به زبان‌شناسی وارد شده است و به تناظرهای نظام‌مندی دلالت می‌کند که میان برخی حوزه‌های مفهومی وجود دارد (افراشی، ۱۴۰۰، ص ۶۷)؛ بنابراین، نگاشت‌هایی میان مؤلفه‌های دو حوزه مفهومی رخ می‌دهد که به نگاشته‌شدن مؤلفه‌های حوزه مبدأ بر مؤلفه‌های حوزه مقصد منجر می‌شود.

منظور از نگاشت، «تناظرهای نظام‌مند استعاری بین مفاهیمی است که ارتباطی نزدیک با یکدیگر دارند» (گرادی، ۲۰۰۷، ص ۱۹۰).

۳-۱- انواع استعاره‌های مفهومی

استعاره‌های مفهومی را با توجه به نقش شناختی آن‌ها می‌توان در سه طبقه به شرح زیر قرار داد؛ منظور از نقش شناختی این است که ما چگونه از این استعاره‌ها برای درک و دریافت استفاده

می‌کنیم (کووچش ۲۰۱۰، صص ۳۷-۴۰). این سه طبقه عبارتند از: استعاره‌های ساختاری، استعاره‌های جهتی، استعاره‌های هستی‌شناختی.

۳-۳-۲. استعاره ساختاری

در استعاره ساختاری، یک مفهوم براساس مفهوم دیگر ساختار می‌یابد. برای نمونه، در استعاره «وقت طلا است»، مفهوم «وقت» را در قالب مفهوم «طلا» می‌فهمیم. در این نوع استعاره، مفهومی را در قالب مفهومی دیگر می‌فهمیم. به همین دلیل، این نوع استعاره، ساختاری نام‌گرفته است (قائمی‌نیا، ۱۳۹۶، ص ۷۰).

۳-۳-۳. استعاره‌های جهتی/فضایی

در استعاره جهتی، یک مفهوم براساس مفهوم دیگر ساختار نمی‌یابد، بلکه کل دستگاهی از مفاهیم، با توجه به دستگاهی دیگر تشکیل می‌شود (قائمی‌نیا، ۱۳۹۶، ص ۷۱). استعاره‌های جهتی بر مبنای جهات اصلی به‌عنوان حوزه مبدأ شکل می‌گیرند و با مفاهیمی که نشان‌دهنده جهت و موقعیت مکانی‌اند، نظیر بالا/پایین، درون/بیرون، جلو/عقب، عمق/سطح، مرکز/حاشیه در ارتباط‌اند. باید توجه داشت که اگرچه این استعاره‌ها، دلخواهی نیستند و از تجارب فیزیکی ما ناشی می‌شوند، بسته به فرهنگ‌ها و زبان‌های مختلف می‌توانند تغییر کنند (آرتیث دیث‌گِرا، ۲۰۰۹، ص ۵۹؛ لیکاف و ترنر ۱۹۸۹، ص ۹۹). در این طبقه از استعاره‌ها، مفاهیم جهتی در حوزه مبدأ واقع می‌شوند. به مثال‌های زیر توجه کنید:

نرخ رشد جمعیت بالا رفته است (بیشتر بالا است)؛

اوضاع تحت کنترل من است (تسلط بالا است)؛

از نظر اخلاقی تنزل پیدا کرده است (اخلاقیات بالا است).

چنان‌که از نمونه‌های فوق بر می‌آید، ارزش مثبت بر مبنای مفهوم بالا شکل گرفته است (افراشی، ۱۴۰۰، ص ۷۹).

۳-۳-۴. استعاره هستی‌شناختی (وجودی)

به استعاره‌هایی گفته می‌شود که در آن‌ها حوادث، فعالیت‌ها، احساسات و اندیشه‌ها به‌عنوان هویت و جواهر در نظر گرفته می‌شوند. برای نمونه، بالا رفتن قیمت‌ها را در نظر بگیرید که می‌توانیم آن را یک شیء با عنوان تورم در نظر بگیریم:

تورم، استانداردهای زندگی ما را پایین آورده است؛
اگر تورم زیاد شود، دیگر زنده نمی‌مانیم؛
باید با تورم بجنگیم؛
تورم مرا بیمار می‌کند.

در این جملات، تورم چیزی است که استانداردها را پایین می‌آورد و دیگران را زنده نگه‌نمی‌دارد و باید با آن جنگید و... استعاره‌هایی از این قبیل، برای برخورد معقول با تجارب ضروری‌اند (قائمی‌نیا، ۱۳۹۶، ص ۷۵).

استعاری بودن زبان قرآن دست‌کم از دو جهت اهمیت دارد: اولاً ساختار درونی متن قرآن را نشان می‌دهد؛ بدین معنا که روشن می‌سازد قرآن شبکه‌ای به هم پیوسته از استعاره‌های مفهومی است و ثانیاً ارتباط فضاهای گوناگون را در اندیشه اسلامی نشان می‌دهد (قائمی‌نیا، ۱۳۹۶، ص ۱۷۰). به بیانی دیگر، قرآن برای بیان حقایق مجرد از مفاهیم و واژگان حسی و مادی کمک می‌گیرد؛ چرا که قرآن سرشت استعاری دارد و زبان قرآن در بیان معارف زبانی، استعاری است.

بنابر آنچه که گفته شد، استعاره مفهومی، بسیاری از مفاهیم انتزاعی را قابل درک و عینی می‌سازند؛ یعنی برای فهم مفاهیمی که تصویر واضح و روشنی در تجربه ما ندارند، از مفاهیم دیگری که روشن‌تر، عینی‌تر و ملموس‌تر هستند استفاده می‌کنیم. اکنون در همین راستا، به بررسی و تحلیل استعاره‌های مفهومی واژه «میزان، کیل و قسطاس» در آیات زیر می‌پردازیم:

میزان: آلت وزن؛ هر چیزی که با آن توزین شود، اعم از آن‌که قول است، یا فعل و یا ترازوی متداول. گرچه در لغت، میزان را ترازو، عدل و مقدار معنی کرده‌اند، به طور عام، وسیله سنجش و وزن کردن اشیاء را میزان می‌گویند. میزان به معنای هر گونه وسیله و ابزار سنجش است؛ سنجش حق از باطل، سنجش حقوق انسان‌ها و... ادای حق ترازو و پیمان و نکاستن از آن و رعایت حقوق دیگران، چه در امور مادی و چه در امور معنوی، از همان ابتدا امری بسیار مهم بوده و خداوند متعال از طریق نزول این برحق بودن حسابرسی و سنجش اعمال تأکید بسیاری بر این موضوع داشت. نکته حائز اهمیت این است که این ابزار سنجش نه تنها برای وزن کردن، بلکه به منظور مفهوم‌سازی مفاهیمی همچون عدالت، نظم در آفرینش، قانونمند بودن سنجش اعمال در آخرت و... به کار رفته‌اند تا مخاطب بر مبنای مفاهیم ملموس، عینی و شناخته‌شده که در زندگی روزمره با آن‌ها سروکار دارد، قادر به درک مفاهیم انتزاعی باشد؛ یعنی مخاطب مفاهیم انتزاعی را بر مبنای مفاهیم عینی می‌سنجد و ناخودآگاه به گفتار تبدیل می‌کند.

استعاره‌های مفهومی در آیات مربوط به وزنه و سنجش

«وَالْوِزْنَ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ * فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ * وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَظْلِمُونَ». وزن کردن در آن روز، حق است! * کسانی که میزان آن‌ها سنگین است، همان رستگارانند * و آنان که در آن میزان سبک‌وزن بودند، آنان کسانی هستند که به حقیقت به خود زیان رسانیده‌اند چون به آیات ما ستم می‌کردند» (اعراف: ۸ و ۹).

در این آیات، «الوزن و موازین» استعاره‌ای برای «اعمال» بندگان و «سنجش» آن‌ها است. به بیانی دیگر، این دو آیه حاکی از ترازویی است که عمل بندگان را از جهت عمل وزن می‌کند. قرآن به منظور تفهیم و ملموس ساختن نحوه سنجش دقیق اعمال در قیامت برای انسان، از واژه «وزن و موازین» استفاده کرده است. این وزن کردن آن قدر با دقت و به طور دقیق صورت می‌گیرد و براساس آن حکم می‌شود که جای هیچ شک و شبهه و اعتراضی باقی نمی‌گذارد. در صورت سنگین بودن کفه ترازوی اعمال، رستگار و در صورت سبک بودن آن، در خسران خواهند بود؛ منظور از «موازین»، سنگین یا سبک بودن وزن اعمال است نه صاحبان عمل (طباطبایی، ۱۳۷۸، ج ۸، ص ۱۰۲۸).

خداوند در این آیه، میزان را از اجسام به‌کارگرفته، تا نحوه سنجش و اندازه‌گیری اعمال را در آخرت نشان دهد، اما این توزین و سنجش مختص چیزی است که دارای وزن باشد و از آنجا که اعمال کافران وزنی ندارد، سنجیده و توزین نخواهد شد.

۱. «فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ * وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ»: پس هر که اعمالش سنگین است آنان رستگارانند * و کسانی که اعمالشان سبک باشد، آنان به خویشتن زیان‌زده و همیشه در جهنم می‌مانند» (مؤمنون: ۱۰۲ و ۱۰۳).

همان‌طور که در سوره اعراف گفته شد، «موازین» استعاره‌ای برای «اعمال» بندگان و سنجش آن‌ها در روز قیامت است. به بیانی دیگر، قرآن برای مفهوم‌سازی سنجش و اندازه‌گیری اعمال انسان‌ها در آخرت، واژه «موازین» را به‌کار برده است. اگر اعمال نیک آن‌ها زیاد باشد، کفه ترازو سنگین خواهد شد و اگر کار خیری در دنیا انجام نداده باشند و آیات و نشانه‌های الهی و دنیا را به لهو و لعب گرفته باشند، ترازوی اعمال آن‌ها سبک خواهد بود؛ در واقع عمل ارزشمندی ندارند که سنجیده شود و هر کاری که در دنیا کرده‌اند، پوچ و بی‌ارزش خواهد بود و مقام و منزلتی نزد خدا ندارند (طباطبایی، ۱۳۷۸، ج ۱۸، صص ۷۶۴ و ۷۶۵).

۲. «فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ * فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ * وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ * فَأَمَّهُ هَاوِيَةٌ»: اما کسی

که (در آن روز) ترازویش سنگین است* در یک زندگی خوشنودکننده خواهد بود* و اما کسی که ترازویش سبک است* پناهگاهش دوزخ است» (قارعه: ۶-۹).

بنابر آنچه در آیات سابق گفته شد، میزان استعاره‌ای است برای «اعمال انسان و سنجش آن‌ها»؛ و براساس ظاهر آیه، میزان سنجش اعمال انسان و پاداش و جزاء، به سنگین یا سبک بودن اعمال او بستگی دارد؛ به عبارت دیگر، مفهوم حوزه مبدأ (موازن) برای مفهومی کردن حوزه مقصد (وزن داشتن اعمال) به کار رفته است؛ بنابراین ثقل الموازن به معنای ارزش داشتن اعمال و خفة الموازن به معنای بی ارزش بودن آن‌ها است (طباطبایی، ۱۳۷۸، ج ۳۰، ص ۹۳۶).

اعمال انسان، مسیر و سرنوشت او را در آخرت مشخص می‌کند. اعمال مؤمنان، دارای وزن و اعمال کافران، باطل و وزنی ندارند. اعمال نیک و حسنات در صورت وزن داشتن، بر روی میزان قرار داده می‌شود تا توزین شوند، اما اعمال کافران هیچ‌گونه وزنی جهت توزین ندارند و میزانی برای سنجش آن‌ها قرار داده نمی‌شود. ثقل میزان دلیلی است بر سنجش اعمال و خفة المیزان یعنی عدم توزین و سنجیدن آن‌ها. بنابر آنچه گفته شد، نگاشت آیات ذکرشده (اعراف، مؤمنون و قارعه) به صورت زیر است:

استعاره مفهومی	
حوزه مبدأ	حوزه مقصد
میزان	اعمال
نگاشت: اعمال به طور دقیق سنجیده می‌شوند.	

«وَالْأَرْضُ مَدَدُنَاهَا وَاللَّيْنُ فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ: و زمین را گسترانیدیم و در آن کوه‌های استوار افکندیم و از هر چیز سنجیده‌ای در آن رویانیدیم» (حجر: ۱۹).

واژه «موزون» از «وزن» گرفته شده و به معنای سنجیدن اجسام هست، اما در این آیه به معنای اندازه‌گیری هر چیزی است (چه قابل اندازه‌گیری باشد و چه نباشد). به بیانی دیگر، هر چیزی که بر روی زمین است (که در این آیه اشاره به انواع گیاهان دارد) از روی حساب، اندازه دقیق و مرتبط با یکدیگر خلق شده است؛ چرا که «وزن و موزون» تجارب ملموسی هستند که انسان از طریق آن‌ها می‌تواند دقیق و منظم بودن هر چیزی در این آیه را بهتر درک کند (طباطبایی، ۱۳۷۸، ج ۱۴، صص ۱۹۶-۲۰۹).

استعاره مفهومی	
حوزه مبدأ	حوزه مقصد
موزون	اندازه‌گیری و سنجیده‌بودن
نگاشت: همه چیز دقیق و منظم آفریده شده است.	

۳. «أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا: آنان کسانی‌اند که آیات پروردگارشان و لقای او را انکار کردند، در نتیجه اعمالشان تباه گردید، و روز قیامت برای آن‌ها ارزشی نخواهیم نهاد» (کهف: ۱۰۵).

واژه «وزن» در این آیه، استعاره‌ای است برای «پوچی و بی‌ارزشی»؛ خداوند متعال برای ملموس ساختن امر باطل و بی‌ارزش‌بودن اعمال برای مخاطب، از وزن‌نداشتن آن در روز قیامت استفاده کرده است؛ زیرا سنجش و وزن در روز قیامت صرفاً مختص اعمال نیک و حسنات است؛ در غیر این صورت، وزن دیگر معنایی ندارد. کافران و گناهکاران به دلیل انکارکردن آیات الهی و اعتقادنداشتن به آخرت و به دلیل باطل‌بودن اعمالشان، مورد حساب و کتاب قرار نمی‌گیرند و جایگاه آن‌ها دوزخ است (طباطبایی، ۱۳۷۸، ج ۱۶، ص ۴۶۹).

سبک یا سنگین‌بودن اعمال در روز قیامت، بر حسب سیئات و حسنات است. کفر و حبط، دلیلی است بر بی‌ارزش‌بودن اعمال کافران، قرارندادن میزان و وزن‌نداشتن آن‌ها جهت توزین است. وزن و سنجش اعمال بر پایه حق و عدالت صورت می‌گیرد. حسنات و سیئات به همان اندازه مستحق پاداش و مجازات هستند و چیزی بر آن‌ها افزوده یا از آن‌ها کاسته نمی‌شوند و همه هر چیزی را که مستحق آن هستند، دریافت خواهند کرد.

استعاره مفهومی	
حوزه مبدأ	حوزه مقصد
وزن	پوچی و بی‌ارزشی
نگاشت: اعمال کافران وزنی ندارد.	

۴. «وَنَصْعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَى بِنَا حَاسِبِينَ: و ما ترازوهای عدل را به روز قیامت خواهیم نهاد و هیچ ستمی به هیچ نفسی نخواهد شد و اگر عملی به قدر دانه خردلی باشد در حساب آریم و تنها علم ما برای حسابگری کفایت خواهد کرد» (انبیا: ۴۷).

دلیل به کار بردن «موازن القسط» در این آیه بدین جهت است که ما در مورد ماهیت سنجش و یا چگونگی برقراری عدالت در قیامت، اطلاع و شناخت قابل درکی نداریم و تنها از طریق ریختن آن‌ها در قالب و ساختاری ملموس و عینی، قابل فهم و درک می‌باشند. در اینجا ساختار و پدیده ملموس «ترازوی عدل» است که خواننده از طریق آن می‌تواند نحوه برقراری عدالت در قیامت را درک کند. این حسابرسی و اندازه‌گیری به قدری دقیق است که حتی اگر این عمل به کوچکی و سبکی دانه خردل باشد (ریزترین و کوچک‌ترین نمونه مثال زدنی)، از دید حسابرسان نهران نخواهد ماند و به آن رسیدگی خواهد شد که این امر حاکی از حاکم بودن دقت در ترازوی سنجش اعمال و برقراری عدالت مطلق در سرای آخرت است (طباطبایی، ۱۳۷۸، ج ۱۷، ص ۶۰۴).

عمل انسان، به هر اندازه‌ای که باشد، سبک باشد یا سنگین، کم باشد یا زیاد، به حق و عادلانه توزین خواهد شد و برطبق آن، پاداش و جزا داده می‌شود.

استعاره مفهومی	
حوزه مقصد	حوزه مبدأ
ترازوی عدالت	موازن
نگاشت: عدالت در روز قیامت برقرار است.	

۵. «اللَّهُ الَّذِي أَنْزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْمِيزَانَ: خداست که کتاب را به حق نازل کرد و میزان را نیز» (شوری: ۱۷).

در این آیه، واژه «میزان» استعاره‌ای است برای «شریعت و دین الهی». قرآن در اینجا با استفاده از این واژه، بدین جهت «دین و شریعت» را «میزان» نامیده که عقاید و اعمال به وسیله آن سنجیده می‌شود و انسان‌ها براساس آن، محاسبه و قضاوت می‌شوند. به عبارتی دیگر، همه چیز در قرآن براساس عدل و نظم صورت گرفته است. قرآن از دین و تشریح قوانین الهی به عنوان میزان یاد می‌کند؛ چرا که دین و قانون سنجیده شده الهی، واژه‌ای انتزاعی است و هیچ کس آن را لمس نکرده است؛ پس از طریق میزان که انسان آن را تجربه کرده، به راحتی می‌تواند درکش کند (طباطبایی، ۱۳۷۸، ج ۲۵، ص ۶۵۵).

اعمال، رفتار، عقاید و ارزش‌های انسان براساس دین سنجیده می‌شود. دین و شریعت الهی قانون‌مند و برپایه عدالت است؛ بنابراین حسابرسی در روز قیامت نیز براساس حق و عدالت صورت می‌گیرد.

استعاره مفهومی	
حوزه مبدأ	حوزه مقصد
میزان	شریعت و دین الهی
نگاشت: دین و قانون الهی عادلانه است.	

۶. «وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ * أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ * وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ: و آسمان را برافراشت و میزان را در آن گذاشت * (و حکم کرد) که هرگز در میزان تعدی و نافرمانی مکنید * و وزن را براساس عدل برپا دارید و میزان را کم نگذارید» (الرحمن: ۷-۹).

در آیات ۷ و ۸، میزان به معنای «قانون، هماهنگی و نظم در آفرینش» است. در این آیه، تعادل و نظم برقرار شده در زمین و آسمان و شناسایی حق از باطل، از طریق واژه میزان، که برای انسان امری ملموس و شناخته شده است، مفهوم سازی شده است.

نظم و قانون الهی چه در آسمان و چه روی زمین، بر تمامی مخلوقات حاکم است و هیچ کس نباید از این قوانین و ضوابط تخلف کند. همان گونه که در دنیا آفرینش همه چیز بر پایه عدل و حقانیت صورت گرفته است، در آخرت نیز نظم و قانون الهی به حق و عدل برقرار است. در آیه ۹، با توجه به ظاهر آیه چنین برداشت می شود که منظور از میزان همان ترازوی معمولی است، که به معنای زیاد فروختن یا کم فروختن است و قرآن بر رعایت عدالت و انصاف به هنگام وزن کردن تأکید می کند. رعایت عدالت در وزن کردن کالاها و نکاستن از میزان آنها به هنگام خرید و فروش امری ضروری است (طباطبایی، ۱۳۷۸، ج ۲۷، صص ۱۳۷ و ۱۳۸).

استعاره مفهومی	
حوزه مبدأ	حوزه مقصد
میزان	نظم و قانون الهی
نگاشت: تعادل و نظم در نظام آفرینش برقرار است.	

در آیه ۹، استعاره مفهومی صورت نگرفته است؛ زیرا مهم ترین شرط وجود استعاره مفهومی، وجود نگاشت است که در این آیه نگاشت وجود ندارد.

۷. «لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ: ما رسولان خود را با دلایل روشن فرستادیم، و با آنها کتاب (آسمانی) و میزان نازل کردیم تا مردم قیام به عدالت کنند» (حدید: ۲۵).

در این آیه نیز، واژه «میزان» استعاره‌ای است برای «شناسایی حق از باطل و قوانین عادلانه» ای است که در کتاب آسمانی بیان شده است؛ به بیانی دیگر، قرآن مفهوم انتزاعی قوانین عادلانه را از طریق مفهوم میزان که به‌عنوان معیار سنجش و اندازه‌گیری عادلانه برای انسان شناخته شده است، مفهوم‌سازی کرده است. انسان به‌وسیله همین ترازوی الهی است که حق را از باطل تشخیص می‌دهد و از قوانین و مقررات الهی تخطی نمی‌کند؛ لذا، بر همین اساس به زندگی دنیوی خود ادامه می‌دهد و در آخرت نیز تمام اعمال او به‌طور دقیق و عادلانه بر کفه‌های ترازوی حق سنجیده می‌شود (طباطبایی، ۱۳۷۸، ج ۲۷، صص ۲۰۹ و ۲۱۰).

قوانین حاکم بر نظام آفرینش برحق و عدالت است و مرز میان حق و باطل به‌طور دقیق و عادلانه در زندگی دنیوی و اخروی برقرار شده است.

استعاره مفهومی	
حوزه مبدأ	حوزه مقصد
میزان	شناسایی حق از باطل و عدالت
نگاشت: حد و مرز میان حق و باطل برقرار است.	

کیل:

پیمانه، ابزار سنجش

۱. «أَوْفُوا الْكَيْلَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ: پیمانه را تمام بدهید و از کم‌فروشان مباشید» (شعراء: ۱۸۱).

در این آیه، کیل به‌معنای پیمانه و پیمانه‌کردن است، اما در اینجا به‌معنای پیمانه‌کردن است. فرق کیل با ترازو در این است که کیل برای سنجش حجم کالا و ترازو برای سنجش وزن آن است. به‌عبارت دیگر، کیل را دو کفه ترازو گویند. در اینجا تمام و کمال دادن پیمانه و سنجش دقیق و عدم کم‌فروشی، تنها مختص پیمانه و ترازو نیست، بلکه کاستن در هر چیزی ممنوع و حرام است و انسان باید در تمامی امور - چه قابل سنجش و اندازه‌گیری باشد و چه نباشد - عدالت را رعایت کند؛ بنابراین اداکردن حق پیمانه به‌معنای برقراری عدالت در تمامی امور است (طباطبایی، ۱۳۷۸، ج ۱۹، ص ۹۷۴).

حوزه مبدأ	
کیل	سنجش دقیق
نگاشت: رعایت عدالت در ادای تمامی امور واجب است.	

۲. «وَلَا تَقْرُبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ: به مال یتیم نزدیک نشوید، مگر به نیکوترین (طریقه‌ای که به صلاح او باشد) تا به حد بلوغ و رشد خود برسد و کیل و وزن را تمام بدهید» (انعام: ۱۵۲).

میزان به معنای ترازو و کیل همان کفه‌های ترازوست. با توجه به این که محوریت این آیه اموال یتیمان و چگونگی دخل و تصرف در آن می‌باشد؛ بنابراین منظور از کیل و میزان در این آیه، رعایت عدالت در پرداخت حقوق و اموال یتیمان پس از رسیدن به سن بلوغ، بدون هر گونه دخل و تصرف و کم‌وکاستی است؛ لذا «أَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ» استعاره‌ای برای پرداخت عادلانه اموال یتیمان است (طباطبایی، ۱۳۷۸، ج ۸، ص ۹۷۹).

حوزه مبدأ	حوزه مقصد
کیل و میزان	نکاستن و برقراری عدالت
نگاشت: ادای حقوق مادی باید عادلانه باشد.	

۱۲۵

ذهن

۳. «وَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ قَالَ ائْتُونِي بِأَخْ لَكُمْ مِنْ أَبِيكُمْ أَلَا تَرَوْنَ أَنِّي أَوْفَى الْكَيْلَ وَأَنَا خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ* فَإِنْ لَمْ تَأْتُونِي بِهِ فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِي وَلَا تَقْرُبُونِ: و چون آنان را به خواروبارشان مجهز کرد، گفت: «برادر پدری خود را نزد من آورید. مگر نمی‌بینید که من پیمانانه را تمام می‌دهم و من بهترین میزبانانم؟* پس اگر او را نزد من نیاوردید، برای شما نزد من پیمانانه‌ای نیست و به من نزدیک نشوید» (یوسف: ۵۹-۶۰).

آیه ۵۹ سوره یوسف نیز به موضوع اداکردن حق پیمانانه و رعایت عدل و انصاف در تعامل با دیگران اشاره دارد، اما در آیه ۶۰، منظور از کیل همان کالا یا خواروبار است؛ یعنی اگر برادران را نزد من نیاورید، چیزی به شما نخواهم داد. نداشتن پیمانانه به معنای نداشتن کالایی جهت توزین و سنجش آن است (طباطبایی، ۱۳۷۸، ج ۱۲، صص ۲۹-۳۱).

حوزه مبدأ	حوزه مقصد
کیل	سنجش دقیق
نگاشت: رعایت عدالت در پیمانانه کردن واجب است.	

در آن دوران، از کیل (پیمانانه) بیشتر از میزان (ترازو) استفاده می‌شد؛ چرا که ترازوهای بزرگی که بتوانند با آن وزن‌های سنگین را بسنجند، وجود نداشت اما پیمانانه‌های بزرگ به آسانی یافت می‌شد. عمدتاً در عمده‌فروشی از «کیل» و در خرده‌فروشی از «ترازو» استفاده می‌کردند؛ به عبارتی،

استفاده از کیل مناسب‌تر بود؛ زیرا امکان کم‌فروشی و خیانت در وزن کردن کالاها در ترازو بیشتر است.

قسطاس:

واژه «قسطاس» تنها دو بار در قرآن، در سوره اسراء و شعراء به کار رفته است:

۱. «وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ: پیمانانه را تمام پیمایید و با ترازوی

درست بسنجید» (اسراء: ۳۵).

۲. «وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ: و با ترازوی درست بسنجید» (شعراء: ۱۸۲).

قسطاس همچون میزان و کیل، وسیله‌ای است برای وزن کردن و سنجیدن؛ با این تفاوت که قسطاس سنگین‌تر و در سنجش عادلانه‌تر است.

حوزه مبدأ	حوزه مقصد
قسطاس	سنجش دقیق/عدالت
نگاشت: رعایت عدالت در ترازو و پیمانانه واجب است.	

قسطاس دو معنا دارد:

۱. عدل ۲. سهم

قسطاس به تنهایی معنای میزان را دارد، اما با توجه به این‌که در هر دو آیه تنها با واژه «المستقیم» آمده است، می‌توان چنین بیان داشت که در اینجا به معنای میزان حق یا میزان عدالت است.

قسطاس، عادلانه‌ترین میزان سنجش و بزرگ‌تر از میزان است. با توجه به این‌که قوم حضرت شعیب از حجم کالاهای مردم می‌کاستند و در ترازو خیانت می‌کردند، خداوند متعال بر رعایت عدالت، ادای تمام و کمال حق ترازو در تمامی دادوستدها بسیار تأکید می‌کند. همان‌طور که قبلاً ذکر شد، رعایت عدالت و انصاف در تمامی امور بر انسان‌ها واجب است (طباطبایی، ۱۳۷۹، ج ۱۵ و ۱۹، صص ۹۷۴ و ۹۷۵). حق، عدالت، نظم و حساب در همه چیز و همه جا یک اصل اساسی و حیاتی است؛ اصلی که بر تمام عالم هستی حاکم است.

نتیجه

با توجه به چارچوب کلی این پژوهش که براساس رویکرد شناختی لیکاف و جانسون صورت گرفته، به بررسی استعاره‌های مفهومی در آیات مربوط به وزن و سنجش پرداخته شد و نتایج حاصل

از آن به شرح زیر است:

براساس نظریه شناختی لیکاف و جانسون، استعاره مفهومی معنا و کاربرد فراتر از استعاره سنتی دارد. در استعاره مفهومی، مفاهیم انتزاعی و ناملموس حوزه مقصد را از طریق مفاهیم عینی و ملموس حوزه مبدأ، قابل فهم و ملموس می‌کنیم. تفاوت استعاره سنتی و معاصر در نگاشت است. نگاشت، به مفاهیم یا مؤلفه‌های مشترک میان دو حوزه مقصد و مبدأ گفته می‌شود. در آیات بررسی شده، واژه میزان و مشتقات آن، به لحاظ ناملموس و عینی نبودن، مفاهیم انتزاعی هستند و از آنجا که قرآن باید به درک تمام انسان‌ها برسد و برای آنها قابل فهم و شناخت باشد، از طریق یافتن و روشن‌سازی استعاره‌های مفهومی، می‌تواند مفهوم «میزان» را قابل فهم و آسان کند. لازم به ذکر است که با توجه به آیه ۱۴۵ سوره نساء، آیه ۱۳ سوره عنکبوت و آیه ۲۴ تا ۲۶ سوره نباء، گناهان و اعمال کافران توزین نخواهند شد؛ چرا که وزن کردن مخصوص حسنات است و اعمال کافران پوچ و بی‌ارزش است؛ لذا برای اعمالشان در آخرت وزنی قائل نیستند. میزان در قرآن غالباً به معنای اعمال، نظم و هماهنگی، عدالت، حقانیت و وسیله سنجیدن اعمال است که براساس آن، سرنوشت ابدی بندگان تعیین می‌شود. کیل به معنای پیمان و پیمان‌کردن است که از در سنجیدن بزرگ‌تر و دقیق‌تر از میزان است؛ لذا خداوند متعال هنگام سخن از پرداخت دقیق و بی‌کم‌وکاست حقوق مادی و معنوی، واژه کیل را به کار برده است. واژه قسطاس به معنای عدل و سهم است که در قرآن کریم تنها دو بار ذکر شده است. قسطاس از میزان و کیل بزرگ‌تر، دقیق‌تر و سنجش با آن عادلانه‌تر است. با توجه به این‌که واژه قسطاس در هر دو مورد همراه با واژه المستقیم آمده است، بدین ترتیب می‌توان گفت که قسطاس به معنای میزان حق یا میزان عدالت است. خداوند متعال سه واژه میزان، کیل و قسطاس را با هدف تصویرسازی، تفهیم و عینی کردن برقراری عدالت در تمامی امور - دنیوی، اخروی، مادی و معنوی - به کار برده است. استعاره به کار رفته در این آیات، از نوع هستی‌شناختی می‌باشد. استعاره هستی‌شناختی یکی از ابزارهایی است که می‌تواند مفهوم میزان، کیل و قسطاس را سهل، قابل فهم و ملموس سازد.

۱۲۷

ذهن

منابع و مأخذ

قرآن کریم

۱. اسودی، علی و اطهری‌نیا، مریم (۲۰۲۲). «بررسی استعاره مفهومی در آیات دال بر تجسم اعمال»، پژوهشنامه نقد ادب عربی، شماره ۲۳.
۲. افراشی، آریتا (۱۳۹۰). نگاهی به تاریخچه مطالعات استعاره؛ استعاره، مبنای تفکر و ابزار زیبایی آفرینی، فرهاد ساسانی و دیگران، تهران: سوره مهر.
۳. افراشی، آریتا (۱۳۹۵). مبانی معناشناسی شناختی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
۴. امینی، حیدرعلی؛ کامیابی‌گل، عطیه و نوروزی، علی (۱۳۹۴). «بررسی استعاره مفهومی هستی‌شناختی در سوره واقعه»، مجموعه مقالات دومین همایش ملی قرآن کریم و زبان و ادب عربی، جلد ۱.
۵. حسینی، سیده‌زینب و محمصص، مرضیه (۱۴۰۰). «استعاره مفهومی حبل در قرآن کریم»، دوفصلنامه علمی پژوهشنامه تفسیر و زبان قرآن، شماره ۲.
۶. حسینی، سیده‌مطهره و قائمی‌نیا، علیرضا (۱۳۹۶). «استعاره مفهومی رحمت الهی در قرآن کریم»، ذهن، شماره ۹۶.
۷. حقایقی، سیدعباس (۱۳۹۸). «زیبایی‌شناسی استعاره‌های مفهومی براساس نظریه لیکاف»، فصلنامه علمی پژوهشی الهیات هنر، شماره ۱۶.
۸. دادبه، اصغر و فرزانه، بابک (۱۳۶۷). دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، مدخل: علم بیان.
۹. روشن، بلقیس و اردبیلی، لیلا (۱۳۹۲). مقدمه‌ای بر معناشناسی شناختی، تهران: علم.
۱۰. ریکی‌کوته، عطاءاله؛ صدیقی، بهارو حیدریان شهری، احمدرضا (۱۴۰۲). «استعاره مفهومی «کفر» و «ایمان» در قرآن کریم»، مجله زبان و ادبیات عربی دانشگاه فردوسی مشهد، شماره ۲.
۱۱. سیدقطب (۱۳۸۷). فی ظلال القرآن، ترجمه مصطفی خرمدل؛ چاپ دوم، تهران: احسان.
۱۲. سیدقطب (۱۳۹۵). آفرینش هنری در قرآن، ترجمه محمدمهدی فولادوند، تهران: بنیاد قرآن.
۱۳. سیدی، سیدحسین (۱۳۹۰). زیبایی‌شناسی آیات قرآن کریم، قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
۱۴. شمیسا، سیروس (۱۳۸۷). معانی و بیان، تهران: دانشگاه پیام نور.
۱۵. صفوی، کوروش (۱۳۶۰). درآمدی بر زبان‌شناسی، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب.
۱۶. طباطبایی، سیدمحمدحسین (۱۴۱۲ ق). المیزان فی تفسیرالقرآن، تهران: دارالکتب الإسلامیه.
۱۷. طوسی، محمدبن حسن (بی‌تا). التبیان فی تفسیرالقرآن، بیروت: دار إحياء التراث العربی.
۱۸. عبدی چاری، مرتضی و هدایتی عزیز، فاطمه (۱۴۰۰). «تحلیل و بررسی استعاره مفهومی آیات مربوط به قیامت»، دوفصلنامه علمی‌ترویجی الهیات و معارف اسلامی، شماره ۲.
۱۹. قائمی‌نیا، علیرضا (۱۳۸۶). «زبان‌شناسی شناختی و مطالعات قرآنی»، ذهن، شماره ۳۰.

۲۰. قائمی‌نیا، علیرضا (۱۳۹۶). *استعاره‌های مفهومی و فضاهای قرآن*، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
۲۱. قائمی‌نیا، علیرضا (۱۳۹۶). *معناشناسی ۱*، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۲۲. لیکاف، جورج (۱۳۹۷). *نظریه معاصر استعاره، استعاره‌هایی که با آن‌ها زندگی می‌کنیم*، ترجمه جهان‌شاه میرزاییگی، تهران: آگاه.
۲۳. لیکاف، جورج؛ جانسون، مارک (۱۳۹۷). *استعاره‌هایی که با آن‌ها زندگی می‌کنیم*، ترجمه جهان‌شاه میرزاییگی، تهران: آگاه.
۲۴. محظوظی موسوی، وفا؛ سیدی، سید حسین و مقدم متقی، امیر (۱۴۰۰). «استعاره‌های مفهومی نام‌های قیامت در جزء سی قرآن کریم»؛ *ششمین کنگره بین‌المللی تحقیقات بین‌رشته‌ای در علوم انسانی اسلامی، فقه، حقوق و روانشناسی*.
۲۵. محظوظی موسوی، وفا؛ سیدی، سیدحسین؛ مقدم متقی، امیر (۱۴۰۰). «استعاره‌های مفهومی نام‌های قیامت در سوره نازعات»، *پژوهش‌های زبان‌شناختی قرآن*، شماره ۲.
۲۶. مختاری، مسروره؛ صلاحی، عسکر و فتحی، کامبیز (۱۳۹۶). «نقد و تحلیل مقایسه استعاره‌های سنتی با استعاره‌های مفهومی لیکاف و جانسون»، *فصلنامه هنر زبان*، شماره ۱.
۲۷. میرحاجی، حمیدرضا و سعدی، محمد (۱۳۹۸). «الاستعارة الأنطولوجية و دلالاتها فی القرآن الکریم»، *مجلة كلية الفقه*، شماره ۳۰.
۲۸. هاشمی، احمد و دیگران (۱۳۸۸). *ترجمه و شرح جواهرالبلاغه*، ترجمه حسن عرفان، ج ۲، قم: بلاغت.
۲۹. هاشمی، زهره (۱۳۹۸). «نظریه استعاره مفهومی از دیدگاه لیکاف و جانسون»، *ادب پژوهشی*، شماره ۱۲.
۳۰. هوشنگی، حسین و سیفی پرگو، محمود (۱۳۸۸). «استعاره‌های مفهومی در قرآن از منظر زبان‌شناسی شناختی»، *پژوهشنامه علوم و معارف قرآن کریم*، سال اول، شماره ۳، ص ۹-۳۴.
31. Krippendorff, K (1993). **Major Metaphors of Communication and some Reflections on their Use, Cybernetics & Human Knowing.**

